

Redevoering over het openbaar onderwijs in de Nederduitse welsprekendheid

Matthijs Siegenbeek

ingeleid door Korrie Korevaart

bron

Matthijs Siegenbeek, *Redevoering over het openbaar onderwijs in de Nederduitse welsprekendheid*
(ed. Korrie Korevaart). Uitgeverij Verloren, Hilversum 1997

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/sieg002rede01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl / Korrie Korevaart

Matthijs Siegenbeek (1774-1854), hoogleraar in de Nederduitse welsprekendheid, Nederlandse letterkunde en vaderlandse geschiedenis van 1797 tot 1844. Schilderij toegeschreven aan E. Davidson [z.j.]. (Collectie Academiegebouw, Leiden.)

Matthijs Siegenbeek. Litho door P. Berghaus (1847). (Collectie Academisch Historisch Museum, Leiden.)

Inleiding

Het begin: 23 september 1797

Het lijkt zo vanzelfsprekend: Nederlands studeren aan een Nederlandse universiteit, of liever nog: Nederlands *bestuderen* aan een Nederlandse universiteit. Toch is de studie van de Nederlandse taal- en letterkunde pas twee eeuwen oud.

Over het precieze tijdstip van het begin van de universitaire neerlandistiek valt te twisten. We weten inmiddels dat Everwinus Wassenbergh (1742-1826), hoogleraar Grieks aan de universiteit van Franeker, op 9 juni 1797 officieel ook tot hoogleraar in de Nederlandse taal is benoemd (*linguae belgicae professor ordinarius*).

Waarschijnlijk gaf hij al in 1790 een college Nederlands.

Zonder op Wassenberghs betekenis voor de neerlandistiek af te willen dingen, koppelen veel vakgenoten het begin van de neerlandistiek aan de instelling van de Leidse leerstoel in de Nederduitse welsprekendheid, die de doopsgezinde predikant Matthijs Siegenbeek (1774-1854) als eerste bezette (als *professor eloquentiae Hollandicae extraordinarius*). Zijn oratie bevatte weliswaar geen uitgewerkt programma voor de neerlandistiek van de volgende twee eeuwen, maar Siegenbeek ging wel expliciet in op het nut van het universitaire onderwijs in het Nederlands. Dat was een noodzakelijke stap om het pad voor de neerlandistiek te effenen. Daarom lijkt 23 september 1797 als (symbolisch) begin van de neerlandistiek geen slechte keuze: de dag dat Siegenbeek zijn oratie uitsprak.

De tijd: democratie in opkomst

De instelling van de eerste leerstoel in de Nederduitse welsprekendheid - in de taalbeheersing, zouden wij nu zeggen - was geen op zichzelf staand verschijnsel, maar maakte deel uit van de politieke en sociaal-culturele ontwikkelingen in de tweede helft van de achttiende eeuw. Een groeiend patriottisme zorgde voor meer belangstelling voor de moedertaal en de vaderlandse letterkunde. Een ander symptoom daarvan was de oprichting van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, in 1761, die bij uitstek probeerde de

bestudering van de Nederlandse taal, literatuur en geschiedenis te stimuleren.

Zowel in Franeker als in Leiden leek de interesse voor het Nederlands hand in hand te gaan met het patriottisme. Bij het begin van de Bataafse Republiek (1795-1806) zagen de Franekerse curatoren in een versterking van de positie van het Nederlands een middel tot verlichting van de burgerij en een ondersteuning van de republikeinse staatsvorm. De Leidse curatoren boden Siegenbeek in september 1796 de leerstoel in de Nederduitse welsprekendheid (met een jaarwedde van f 1.500,- en f 300,- verhuiskosten) aan, met de mededeling dat een goede taalvaardigheid volstrekt onmisbaar is voor eenieder ‘die de belangen van een vry Volk op eene waardige wijze zal handhaven’. Daarom, ‘ten nutte der studeerende Jeugd’, stelden zij de leerstoel in. Wat was daaraan precies voorafgegaan?

In Leiden koos men in 1795, na de overgang van de Republiek der Verenigde Nederlanden in de Bataafse Republiek, Laurens van Santen tot lid van het nieuwgevormde gemeentebestuur. Van Santen was lector in de Letteren en de Rechten. Politiek gezien behoorde hij tot de partij der radicale unitarissen, die streefde naar een sterke eenheidsstaat waar de macht in handen was van een gekozen volksvertegenwoordiging. Kort daarna werd Van Santen ook curator van de Leidse universiteit. In die positie wist hij te bewerkstelligen dat de universiteit ertoe overging een buitengewoon hoogleraarschap in de Nederduitse welsprekendheid in te stellen. Hij zag daarin een middel om de nationale eenheid en zelfstandigheid van het volk te versterken, via het onderwijs in de moedertaal en de welsprekendheid. Een sollicitatieprocedure kwam er niet aan te pas. Van Santen noemde in een adem Matthijs Siegenbeek als de toekomstige hoogleraar.

De hoogleraar: Matthijs Siegenbeek (1774-1854)

Siegenbeek, zoon van een kleermaker van Duitse afkomst, kwam uit een doopsgezind milieu in Amsterdam. Hij doorliep de Latijnse school, waar hij zich ook oefende in het schrijven van gedichten in het Latijn. Het hoofd van de school, Richëus van Ommeren, wist hem blijvend te interesseren voor de klassieke schrijvers. Op het Doopsgezinde Seminarie in Amsterdam waren er andere leermeesters, die hem tijdens zijn opleiding tot predikant grondig kennis lieten maken met de Nederlandse literatuur, zoals het werk van Vondel, Cats en Huygens. Hij werd opgenomen in een kring van vrienden en kennissen, onder wie de theologiestudent Abraham de Vries en diens broer Jeronimo, Jan ten Brink (destijds student in de letteren in Leiden) en vele anderen, door wie hij ook in contact kwam met tal van Leidse geleerden, zoals de latinist Ruhnkenius (David Ruhnken, 1723-1798) en Laurens van Santen.

In 1795 rondde Siegenbeek zijn opleiding af en was hij beroepbaar als predikant. Op de kansel viel de jonge proponent op door zijn grote welsprekendheid. Binnen een jaar, in het voorjaar van 1796, werd hij dan ook predikant, bij de doopsgezinde gemeente te Dokkum. Onder die omstandigheden vroegen de Leidse curatoren hem in september 1796 of hij hoogleraar wilde worden. Hij bedong enig uitstel, maar begon in 1797 met zijn colleges te Leiden. Het was duidelijk een kredietbenoeming: Siegenbeek was drieëntwintig en had, afgezien van wat literair werk, nog niets gepubliceerd.

Matthijs Siegenbeek werd aldus de eerste hoogleraar in de Nederduitse welsprekendheid. Zijn oprechte vaderlandse gevoelens en zijn politieke verwantschap met Van Santen hadden wellicht in zijn voordeel gewerkt, maar zeker ook het feit dat hij door zijn kennis van de klassieke letterkunde nog enigszins acceptabel was in de ogen van de tegenstanders van de leerstoel. Bovendien waren er weinig wetenschappers die aan zo'n hachelijke onderneming, een leerstoel in een nieuw vak dat zich nog moest bewijzen, wilden beginnen.

Siegenbeek toog aan het werk, ook om lesmateriaal voor zijn studenten samen te stellen. Zo verschenen, onder andere, *Proeven van Nederduitse welsprekendheid* (1799-1809; een literaire bloemlezing) en een vertaling van Longinus, *Over den verhevenheid* (1811). Wat Siegenbeek zijn studenten over de theorie van de welsprekendheid voorschotelde, kennen we niet zozeer uit zijn publicaties, maar vooral uit bewaardgebleven collegedictaten. De Leidse universiteitsbibliotheek herbergt twee ongedateerde, anonieme handschriften met collegestof (door studenten genoteerd): *Lessen over de Nederduitse welsprekendheid* en *Lessen over den Nederduitse stijl*, uit het begin van Siegenbeeks hoogleraarschap.

Wie de feiten beziet, kan niet anders concluderen dan dat Siegenbeeks carrière voorspoedig verliep. In 1799 werd hij gewoon hoogleraar in de Nederlandse letterkunde, met een oratie over Pieter Cornelisz. Hooft, in 1811 ontving hij een Leids eredoctoraat in de filosofie en de letteren en in 1815 voegde de universiteit aan zijn leeropdracht de vaderlandse geschiedenis toe. Hij onderscheidde zich ook als spellinghervormer: in 1804 nam de regering officieel de spelling-Siegenbeek aan. Dat het hem ernst was met zijn ideaal om het onderwijs te verbeteren, blijkt evenzeer uit het feit dat hij 47 jaar inspecteur van het onderwijs in Zuid-Holland was. Daarnaast was Siegenbeek lid van talloze eerbiedwaardige genootschappen en gezelschappen. Vermeldenswaard in dit opzicht is zijn vijftientigjarig voorzitterschap van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Siegenbeeks bibliografie beslaat ettelijke bladzijden, met vele recensies en andere publicaties op het terrein van taal- en letterkunde, geschiedenis, klassieke letterkunde, godsdienst, met vertalingen, en - niet te vergeten - Latijnse en Nederlandse gedichten.

Het valt de lezer van de necrologieën die aan Siegenbeek werden gewijd op, hoezeer zijn grote werkzaamheid en zijn ‘onpartijdigheid, welwillendheid en zachtmoedigheid’ door eenieder geprezen worden. Aan zijn lang en arbeidzaam leven kwam op 26 november 1854 een einde. De *Leydsche Courant* citeerde op vrijdag 1 december 1854 de doopsgezinde predikant Chr. Sepp, die bij het graf onder andere de volgende woorden sprak: ‘Zoo iemand, hij heeft gewoekerd met zijne talenten; hij heeft gewerkt in dat lange leven, waarmede God hem begenadigd heeft; gewerkt tot heil van die wetenschap, aan wier beoefening zijn naam verbonden blijft in Nederland.’

De oratie: verdediging als beste aanval

De inhoud van een oratie kan van velerlei aard zijn. Kersverse hoogleraren kunnen hun voorgangers (impliciet) met de grond gelijk maken, nieuwe wegen voor hun vak aanwijzen, een opzienbarende theorie presenteren... Siegenbeek schatte zijn situatie juist in en meende er goed aan te doen in zijn intreedende uitvoerig in te gaan op het nut van zijn nieuwe vak, op het praktische nut van het universitaire onderwijs in de Nederduitse welsprekendheid - om zodoende de laatste aarzelingen bij zijn toehoorders omtrent het bestaansrecht van zijn leerstoel weg te nemen. Wat hield hij zijn publiek voor?

Om te beginnen somt Siegenbeek een aantal historische voorbeelden op van positieve effecten van welsprekendheid: er zijn mensen mee gered, oorlogen mee gewonnen en door voorkomen. Sommige mensen menen dat het Nederlandse volkskarakter, in tegenstelling tot dat van de Grieken en de Romeinen, geen goede redenaars kan voortbrengen, omdat de Nederlanders hartstocht en verbeeldingskracht zouden missen. Dat is een onjuiste opvatting volgens Siegenbeek. De politieke en letterkundige geschiedenis weerspreken deze stelling. Hooguit is de welsprekendheid hier te lande minder beoefend, omdat Nederlanders zich vaak liever bezighouden met vakken als wis-, natuur- en sterrenkunde.

Siegenbeek ziet het maatschappelijk nut van de welsprekendheid op drie terreinen: in de kerk, in de rechtszaal en in de politiek. Hij noemt voorbeelden van wat redenaars zoals Demosthenes, Cicero en Mirabeau op deze gebieden hebben gepresteerd. Vervolgens definieert hij de taken die juristen, theologen en politici als goede redenaars hebben.

Van direct belang voor Siegenbeek is hoe het universitaire onderwijs in de welsprekendheid tot de vorming van zulke redenaars kan bijdragen. Hij ziet als zijn voornaamste taak zijn studenten kennis van de Nederlandse taal en de oudere literatuur bij te brengen. Over de relatie tussen inhoud en vorm zegt hij: ‘De gedachten zijn buiten twijfel de ziel en het wezen der welsprekendheid; dan hoe voortreffelijk en verheven deze ook zijn mogen, zal ech-

ter hare waarde geenszins met vollen luister uitblinken, ten zij ze niet slechts op eene verstaanbare wijze aan anderen medegedeeld, maar ook met zwier, bevalligheid, en nadruk voorgedragen worden.' Hij zal zijn studenten eveneens de regels van de welsprekendheid moeten bijbrengen. Regels die op te stellen zijn op grond van goede voorbeeldteksten. Die voorbeelden kan men het beste zoeken in het werk van oude klassieke auteurs, Grieken en Romeinen. Het waren ook de klassieken bij wie de belangrijkste Nederlandse auteurs - Erasmus, Hooft, De Groot en anderen - te rade gingen. Hij pleit daarom voor een grondige studie van de oudere Nederlandse schrijvers en van de klassieken.

De inhoud van de oratie toont globaal wat Siegenbeek met zijn onderwijs van plan was. Het zou niet billijk zijn te verwachten dat deze wetenschappelijk onervaren drieëntwintigjarige al precies zou aangeven welke retorische theorieën hij aanhing. Dat deed hij ook niet. Wel is duidelijk dat hij uitnemende voorbeelden ziet in Cicero, Quintilianus, Demosthenes, Hooft en Vondel. Opvallend is dat de Middeleeuwen voor Siegenbeek niet bestaan. Hij grijpt terug naar de klassieken en komt vervolgens uit bij de Nederlandse Renaissance-schrijvers. Wat de vaderlandse letterkunde daartussen heeft voortgebracht, blijft ongenoemd.

Uit zijn collegedictaten blijkt dat Siegenbeek voor zijn retorische theorie voornamelijk steunde op twee bronnen: Quintilianus' *Institutio oratoria* en *Lectures on rhetoric and belles lettres* (1783) van Hugh Blair. Van het boek van Blair, hoogleraar in de retorica aan de universiteit van Edinburgh, verscheen al in 1788-1790 een Nederlandse vertaling, maar in zijn oratie noemt Siegenbeek hem niet. Evenmin als de Duitse retoricus Scheller (1735-1803), die zijn theoretische opvattingen mede beïnvloedde.

Siegenbeek ging in zijn colleges uit van een indeling van een redevoering in maximaal zes delen, ook te onderscheiden in zijn intrede: een 'inleiding' (alinea 1), 'verhaal of verklaring' (alinea 2-3), 'verdeeling der stoffe' (alinea 4-6), 'betogend gedeelte' (alinea 7-8), 'hartstochtelijk gedeelte' (alinea 9-10) en het 'slot' (alinea 11-13). Hierbij moeten we niet vergeten dat de oratie een genre op zich is, met specifieke kenmerken zoals het karakteristieke slot waarin de nieuwe hoogleraar stevast bepaalde groepen personen toespreekt, met zijn toekomstige studenten als hekkensluiters.

Of Siegenbeeks oratie aan zijn eisen voor een goede stijl (die volgens hem duidelijk, krachtig, sierlijk en gepast moet zijn) voldoet, is voor lezers anno 1997 moeilijk uit te maken. In ieder geval is het voorstelbaar dat zinnen met een lengte van acht en meer regels - als Siegenbeek die al zo uitgesproken heeft - zelfs voor oplettende toehoorders moeilijk te volgen zullen zijn geweest. Stilistisch gezien bezigt Siegenbeek een enkele meer uitgewerkte vergelijking. Opvallender zijn bepaalde herhalingsfiguren (zoals de anafoor: 'zij was het, welke') en de retorische vragen. Het ontbreekt hem niet aan argumenten, maar hij laat niet na de toehoorders voortdurend te prikkelen

met vragen die evidente stellingen zijn - een typerend kenmerk van redes in de verheven stijlsoort.

Hoe de toehoorders op Siegenbeeks rede reageerden, is niet te achterhalen, maar Siegenbeek zelf schreef in 1840: ‘De boven verwachting gunstige indruk, door deze Redevoering te weeggebracht, bezorgde mij terstond een vijftigtal toehoorders en onder deze verscheidene der oudste en meest geachte regtsgeleerde Studenten, [...]’

Het vak: ‘Eene bedenkelijke nieuwigheid...’

De reacties op de nieuwe leerstoel waren niet per se positief. Van Santen had zich moeten inspannen om zijn mede-curatoren over te halen zijn plan te steunen. De hogere standen spraken en schreven destijds vooral Frans, en aan de universiteiten heerste het Latijn. Geen wonder dat men in Siegenbeeks leerstoel ‘eene bedenkelijke nieuwigheid’ zag.

Nieuw was het vak zeker. Eind achttiende eeuw bestonden er nog vier andere universiteiten: in Franeker, Harderwijk, Utrecht en Groningen; elk had vier faculteiten: theologie, rechten, medicijnen en ‘vrye consten’ (*artes liberales*). Siegenbeek werd in de artes-faculteit benoemd. Daar liepen studenten bijvoorbeeld colleges in de klassieke en oosterse taal- en letterkunde, filosofie, wis- en natuurkunde, of aanverwante vakken; ze specialiseerden zich aan een andere faculteit. Siegenbeeks studenten waren dan ook voornamelijk juristen en theologen. Dat was ook het geval aan andere instellingen waar weldra hoogleraren Nederlands benoemd werden: in Groningen (B.H. Lulofs, 1815), Utrecht (A. Simons, 1815), Amsterdam (J.P. van Cappelle, 1816) en Deventer (C. Fransen van Eck, 1817). Het duurde tot 1876 voordat de studie in de Nederlandse taal- en letterkunde een hoofdvak werd.

Het oordeel van vakgenoten over de wetenschappelijke kwaliteiten van Siegenbeek is niet altijd mals geweest. In 1855 al noemde Muller hem wel een talent, maar geen genie. De historicus L.J. Rogier, wellicht verstoord door Siegenbeeks anti-katholieke opstelling, typeerde hem als een ‘dicteermachine, een doodnuchtere schoolvos’. Latere neerlandici onderscheidden een Oude School (de neerlandistiek in de jaren 1800-1850: Siegenbeek, Lulofs e.a.) tegenover een Nieuwe School (W.J.A. Jonckbloet, M. de Vries e.a.). De Oude School zou zich te veel bekommerd hebben om de versterking van het nationale gevoel, de Nieuwe School zou zich terecht geconcentreerd hebben op de positivistische kennis van het object. Dat is ongetwijfeld zo, maar zonder Oude School geen Nieuwe School.

Korrie Korevaart

Verantwoording

Siegenbeeks oratie uit 1797 verscheen drie jaar later in druk bij de Leidse uitgever L. Herdingh, samen met zijn tweede oratie, uit 1799: *Twee redevoeringen, gevolgd van aanmerkingen, tot het onderwerp der laatste betrekkelijk* (Leyden 1800). De eerste redevoering uit deze uitgave is hierna letterlijk overgenomen, op de correctie van vijf evidente drukfouten na; de lange s in de oorspronkelijke tekst is vervangen door een gewone s. In de inleiding spreekt Siegenbeek de hoop uit dat '[...] derzelve uitgave misschien de zucht ter beoefening der Vaderlandsche letterkunde eenigermate zou kunnen verlevendigen.'

Literatuur

- Antoine Braet, 'Taalbeheersing: van de welsprekendheidsleer van Siegenbeek tot de communicatiekunde van Drop'. [Te verschijnen in een bundel artikelen over de geschiedenis van de neerlandistiek, onder redactie van J.W. de Vries, eind 1997.]
- W.J.A. Jonckbloet, *Het professoraat in de Nederlandsche taal en letterkunde. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Leidsche universiteit*. Groningen 1877.
- Menno Liauw en Leon van de Zande: *Aen doorluchtige voorgangers hapert het niet; een geschiedenis van de neerlandistiek*. Utrecht 1996. Interne publicatie van de Vakgroep Nederlands, RUU.
- S. Muller, 'Levensbericht van Matthijs Siegenbeek', in: *Handelingen der jaarlijksche algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden*. [Leiden] 1855, pp. 83-135.
- Jan Noordegraaf, 'Het begin van de universitaire neerlandistiek: Franeker 1790?', in: *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* 2 (1995), pp. 43-53.
- W. Otterspeer, *De wiekslag van hun geest. De Leidse universiteit in de negentiende eeuw*. Den Haag 1992. Hollandse historische reeks 18.
- E. Sjoer, *Lessen over welsprekendheid. Een typering van de retorica's van de eerste hoogleraren in de vaderlandse welsprekendheid in de Noordelijke Nederlanden (1797-1853)*. Amsterdam 1996. Diss. Leiden.
- G.J. Vis, 'Leiden ontzet, Leuven in last. Nederlandse letterkunde aan de universiteit, 1800-1850', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis* 43 (1989), pp. 146-147.
- G.J. Vis, '23 september 1797: De doopsgezinde predikant M. Siegenbeek inaugureert te Leiden als "professor eloquentiae hollandicae extraordinarius". De professionalisering van de neerlandistiek', in: M.A. Schenkeveld-van der Dussen (hoofddred.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*. Groningen 1993, pp. 394-402.

Matthijs Siegenbeek. Lithografie door L. Springer [z.j.]. Naar Davidson. (Collectie Academisch Historisch Museum, Leiden.)

Rede

Het spraakvermogen, veel geächte Toehoorders! is, buiten twijfel, een der heerlijkste geschenken, waarmede de mensch door zijnen weldadigen maker begiftigd is; een geschenk, 't welk alleen hem in staat stelt, de voortreffelijkheid van zijnen aanleg boven de overige bewoonders van den aardbodem te handhaven. - Immers zouden, bij gemis van dit onwaardebaar vermogen, de zaden der uitnemendste begaafdheden, door de hand des Scheppers in onze nature gelegd, geenszins ontwikkeld worden of althans geen aanmerkelijken wasdom erlangen, even weinig als het graan uit de aarde zou voortspruiten, ten zij hetzelve door voedend zonnelicht gekoesterd, door vruchtbaarmakenden regen bevochtigd werd. Zonder de onderlinge mededeeling van opmerkingen, gedachten en uitvindingen zou de kring onzer kundigheden zoo eng beperkt wezen, dat de mensch, door zijnen oorspronkelijken aanleg tot heer der zichtbare natuur bestemd, ter naauwer nood zich boven het redeloos gedierte verheffen zou. Is derhalven het spraakvermogen onder de dierbaarste weldaden Gods te tellen, wie uwer stemt niet in met den schranderen kunstrechter Quinctiliaan, dat niets onze zorgvuldigste beoefening meer waardig is, dan dit vermogen; dat niets onze eerezucht sterker ontvonken moet, dan de begeerte, om daarin boven onze natuurgenooten uit te munten, 't welk ons, meer dan eenige andere begaafdheid, van de overige schepselen onderscheidt?

De geschiedenis der wereld ook leert ons, dat de aankweking van dit vermogen bij alle volken schier gelijken tred gehouden heeft met de vorderingen, welke beschaafdheid en verlichting onder hen maakten; zij leert ons, dat die volken, niet te vrede met het volstrekt noodzakelijke voor hunne behoeften, getracht hebben rijkdom en zwier aan hunne uitdrukking bij te zetten. Onder oudere zoo wel als nieuwere, van beschaving niet geheel ontbloote, natien treffen wij lieden aan, togtig naar den roem van welsprekendheid, en ontdekken tevens, dat de gelukkige uitslag hunner poogingen de zoodanigen doorgaans tot geen gering aanzien onder hunne medeburgeren verhief. En hoe verbazend zijn niet de voorbeelden, welke de geschiedenis van de veelvermogende uitwerkselen der welsprekendheid oplevert? Zij was het, welke door haar onbepaald gezag over de menschelijke gemoederen, door hare heerschappij over de driften en hartstogten, meermalen den arm ontwapende, gereed om de onschuld door een' doodelijken slag te treffen;

welke der boosheid het momaanzicht afrukte, achter 't welk zij zich verborgen hield, en door die tentoonstelling van hare volle afschuwlijkheid, hare snoode en listig beleide aanslagen verijdelde: zij was het, welke den gezonkenen moed van wijkende legerbenden weder oprichtte, en de zegepraal van de zijde der vijanden naar de hunne deed overgaan: zij was het, welke niet zelden den magtigsten dwingeland, in het midden zijner lijfwacht, schrik aanjaagde: welke door haar levenwekkend vermogen, een geheel volk uit den doodslaap, waarin het verzonken lag, opwekte, hetzelfde zijne krachten gevoelen, zijne waardigheid hernemen, en, met verdrijving van zijne overheerschers, den standaard der vrijheid op de puinhoopen van den omvergeworpenen zetel deed vestigen. - Wien uwer, mijne Toehoorders, komt niet hierbij een TYRTAEUS voor den geest, die, door zijne heldenzangen, den moed der Lacedaemoniers tot zulk eene hoogte verhief, dat zij de zegepraal over den vijand bevochten? Wie uwer stelt zich niet eenen BRUTUS voor oogen, door wiens mannelijke kracht van taal de Romeinen, in een edel vrijheidsvuur ontvonkt, den dwingeland Tarquinius zijne schenddadens met verlies van kroon en vaderland boeten deden? - Gedenkt gij niet aan een' DEMOSTHENES, voor de bliksemen van wiens welsprekendheid de magtige en zegevierende beheerscher van Macedonie angstig sidderde, derzelve geweld meer duchtende, dan dat der verëenigde heirkrachten van Griekenland? - Behoeve ik eindelijk u Romes doorluchtigsten redenaar wel voor te stellen, zoo als hij met de gantsche kracht zijner alles overheerschende welsprekendheid op Catilina en deszelfs snoode vloekverwanten aanvalt, de verfoeilijke bedoelingen dezer vijanden van orde en wetten aan het licht brengt, en aldus den staat voor eenen wissen ondergang behoedt? zoo als hij de algemeene verontwaardiging tegen eenen Verres opwekt, door deszelfs verdrukkingen met de afzichtigste verwen af te malen? of zoo als hij eenen Antonius aan de welverdiende verachting en het afgrijzen zijner medeburgeren ter prooi geeft? Doch het is noodeloos langer stil te staan bij de even verbazende, als zegenrijke uitwerkselen der welsprekendheid. Gij allen, mijne Toehoorders, erkent, met volle overtuiging des verstands, de voortreffelijkheid en het overgroot nut dezer heerlijke begaafdheid; en schroomde ik niet de zedigheit van verdienstelijke mannen te kwetsen, ik zou u lieden aanwijzen, die in de verschillende betrekkingen, waarin zij geplaatst zijn, door hun eigen voorbeeld een sterksprekend bewijs daarvan opleveren.

Deze algemeen erkende voortreffelijkheid hadt gij, achtbare Bezorgers dezer doorluchtige Hooge Schole! buiten twijfel voor oogen, toen gij besloot het Leeraar-ambt in te stellen, 't welk ik, door uwe gunst tot deszelfs waarneming geroepen, op heden met eene plegtige redevoering aanvaarden zal. Dan, hoe zeer ook die eenstemmigheid van gevoelen u ten waarborge schijnt te strekken van de algemeene toejuiching op uw besluit, zult gij echter met mij op het levendigst bevroeden, dat ook de tegenwoordige inrichting geenszins het lot van alle nieuwe inrichtingen ontgaan zal, het lot name-

lijk, van op zeer onderscheidene wijzen beoordeeld, ja door sommigen veelligt geheel miskend te worden. Van daar heb ik gemeend (en ik vertrouw, dat gij en mijne verdere geëerde Toehoorders mij dit zult toestemmen) geen onderwerp te kunnen verhandelen, meer gepast voor de gelegenheid van dezen dag, dan wanneer ik tot u spreke over *het openbaar onderwijs in de Nederduitsche welsprekendheid*, en u deszelfs nut zoowel als de wijze, waarop dat nut kan worden voortgebracht, naar vermogen trachte te ontvouwen. - Voor dat ik tot de zaak zelve trede, zal ik niet, naar de gewoonte veler redenaars, uwe aandacht een' geruimen tijd met mij zelven, de vermelding van de geringheid mijner krachten, en de beschrijving der verschillende aandoeningen bezig houden, welke op dit oogenblik mijne ziel beheerschen: dan, hoe afkeerig hiervan ook, kan ik echter niet voorbij, tot afwering van alle vermoeden van verwaandheid en een ijdel zelfsvertrouwen, op het plechtigst te betuigen, dat alleen de hoop op uwe inschikkelijkheid voor mijne in vele opzichten nog onbedrevene jeugd, de hoop, dat gij van mij meer eenen vurigen beminnaar der welsprekendheid, dan een' bekwamen redenaar verwachten zult, in staat is mijne ziel op te beuren, welke onder het gewigt van vele ontroerende voorstellingen dreigt te bezwijken. - Door deze strelende hoop bemoedigd, ga ik tot de verhandeling van mijn onderwerp over, na vooraf uwe genegene en toegevendende aandacht voor de redenen van eenen weinig geöefenden spreker met den meesten ernst verzocht te hebben. -

Het behoeft mijne aanwijzing niet, dat het groote oogmerk, tot welks bereiking deze inrichting verordend werd, geen ander is, dan de aankweking dier mannelijke welsprekendheid, welker ontzettende en weldadige uitwerkselen het opgehangen tafereel voor u ten toon spreidde. Het grootsche en verhevene van dit doeleinde zal van niemand, door eene oppervlakkige beöefening der schoone wetenschappen slechts eenigermate beschaafd, geloochend worden. Doch waarschijnlijk zal het bij allen niet eene even gereede toestemming vinden, dat men zich een gunstig gevolg belooft mag van de middelen, ter bereiking van dit doeleinde in het werk te stellen. - De Nederlandsche bodem (dit voorzie ik, dat sommigen mij zullen te gemoet voeren) is niet geschikt, om die heerlijke vruchten van welsprekendheid op te leveren, welke de Grieksche en Romeinsche grond zoo mildelijk heeft voortgebracht. Onder de Noordsche luchtstreek missen zij de vereischte stoving, en kunnen van daar dien wasdom niet erlangen, welke haar in warmere gewesten eigen is. Waar vindt men bij de Nederlandsche natie dat vuur der hartstogten, die levendigheid en sterkte van verbeeldingskracht, voedsters der welsprekendheid, door welke Grieken en Romeinen zich zoo onderscheidenlijk kenbaar maakten? Hare doorgaande geëerdheid is te koel, te onverschillig, dan dat die koningin aller wetenschappen onder haar eene algemeene hulde te wachten hebbe. - Deze beschuldiging, dikwerf tegen onze landgenooten ingebracht, durve ik, zonder schroom van in de verdenking van partijdigheid te vallen,

voor geheel ongegrond verklaren. Weinig moeite zal het mij, vertrouwd ik, kosten, u, mijne geëerde Toehoorders, van de waarheid mijner uitspraak te overtuigen. - Immers wordt de vermelde beschuldiging zoowel door onze staat- als letterkundige geschiedenis ten duidelijksten gelogenstraft. Met wat recht kan men een volk, ten allen tijde zoo naarijverig op zijne vrijheid, 't welk, tot hare verdediging, tachtig jaren lang den magtigsten koning van ons werelddeel met eene voorbeeldelooze heldhaftigheid wederstaan, zich in eene zee van ellenden gestort en met de uiterste kloekmoedigheid dezelve doorgeworsteld heeft, van koelheid en eene doodsche onverschilligheid verdacht houden? Hoe schandelijk wordt door zulk eene aantijging uwe grootheid niet ontëerd, ô gij doorluchtige voorvaderen, die, door den trots van eenen, naar het uiterlijke, onbedwingbaren Filips te fnuiken, gantsch Europa met eerbied en verbaasdheid op u hebt doen staroogen! Doch de luister van uwen onuitbluschbaren heldenmoed, van uwe onverdoofbare vrijheidsliefde is te groot, dan dat hij door eene dergelijke lastering eenigermate zou kunnen verdonkerd worden; en ach! dat uw nakroost, door van uwe deugden te ontaarden, dezelve nooit moge rechtvaardigen! - Met eene even groote vrijmoedigheid, als waarmede ik de staatkundige geschiedenis van onze natie, tot uitwissching van de aangewrevene kladde, heb bijgebracht, durve ik mij op hare voortbrengselen in het rijk der letteren beroepen. Kunnen Griekenland en Rome zich verheffen op eene lange rij van uitstekende vernuften, welke, als heldere sterren, met eenen onbezwalkten luister flonkeren, kunnen sommigen der nieuwere volken insgelijks dichters en redenaars, uit hun midden voortgesproten, opnoemen, die zich door de vruchten van hunnen geest eenen onsterffelijken naam verwierven, ook onze natie kan, met geen minder recht dan verscheiden' van hare naburen, zich beroemen op mannen, die, schoon te zwak voor den reuzenstap der ouden, hen echter met een' mannelijken tred nagestreefd hebben. - Een HOOFT, VONDEL, DE BRANDEN en vele anderen kunnen tot staving van mijn gezegde strekken. Op uwe getuigenis beroep ik mij, oordeelkundige beminnaars van het waarlijk schoone en verhevene! Hoe dikwerf werdt gij niet op het levendigst getroffen, en in verrukking opgetogen door de meesterachtige trekken van een stout vernuft, vurigen geest en levendige verbeeldingskracht, alomme in hunne schriften uitschitterende, ten overvloedigen bewijze, dat deze vereischen der welsprekendheid zoowel als dichtkunde geenszins aan onzen landaard door eene ongunstige natuur geweigerd zijn? Het valt echter niet te loochenen, dat het getal van hun, die getracht hebben door welsprekendheid uit te munten, onder ons niet zeer aanzienlijk is. - Doch de reden hiervan is niet in de onbevoegdheid van ons volkskarakter, maar veeleer daarin te zoeken, dat die takken der beschaafdheid, welke met de kunst des redenaars eene zeer geringe gemeenschap hebben, als de wis-, natuur- en sterrekunde, en alles, 't welk verder tot het gebied der wijsbegeerte behoort, bij den letterminnenden Nederlander doorgaans den voorrang gehad hebben boven meer bevallige en

aan de welsprekendheid naauw verbondene wetenschappen. De oneindige verscheidenheid nochtans, waarmede de natuur hare gaven heeft uitgedeeld, het groot verschil van neigingen, den menschelijken geest ingeplant, doen ons met reden vaststellen, dat eene natie altijd een' genoegzamen voorraad van mannen zal opleveren, om elk gedeelte van het wijd uitgestrekte veld der geleerdheid te bearbeiden. De geschiedenis onzer letterkunde althans bewijst zulks overvloedig met betrekking tot onze landgenooten. - Hebben een HUIGENS, 'S GRAVESANDE, BOERHAVE en MUSSCHENBROEK zich in het rijk der wijsbegeerte een' onsterffelijken roem verworven, een DOUSA, HOOFT, VONDEL en vele anderen pralen met geen' minderen luister in den tempel der Zanggodinnen. - Ook ontbreekt het ons geenszins aan mannen, die door hun voorbeeld getoond hebben, in welk eene bekoorlijke samenstemming de verst uit een loopende wetenschappen door de gelukkige werking van eenen veel omvattenden geest kunnen gebragt worden. Ten bewijze zal ik slechts twee mannen noemen, die, alleen door verschil van leeftijd en uiterlijke omstandigheden van elkanderen afgescheiden, in alle overige opzichten eene groote gelijkvormigheid bezitten, mannen, die niet slechts door de verbazende en voor den gewonen sterveling naauwlijks naöogbare vlucht van hunnen alles te boven strevendenden geest, door hunne gelijke bedrevenheid in bijkans alle deelen der menschelijke kennis, maar bovenal door de altijd eenparige grootheid van hunne mensch- en vaderlandlievende ziel, hunner natie, ja der gantsche menschheid tot eene eeuwige eer verstreken. Bemerkt niet ieder uwer reeds ten duideljksten, dat ik hiermede het oog hebbe op den onsterffelijken HUIG DE GROOT, en den deelgenoot zijner voortreffeljkheid, den door ons allen verëerden, door ons allen, om zijn ontijdig afsterven, betreurden PIETER NIEUWLAND? Gaarne zult gij mij vergunnen, Toehoorders, dat ik bij deze gelegenheid de inspraak van mijn hart volge, en het offer mijner hulde toebrengende aan eenen man, die even goed, als groot, even beminneljk, als bewonderenswaardig was, en wien gekend te hebben mij steeds het genoegeljkst aandenken verschaffen zal. -

Er is derhalven, noch in de geëardheid, noch in den heerschenden smaak onzer landgenooten eenige grond, om aan de vorderingen der welsprekendheid onder hen te wanhopen. De onze zal, wel is waar, van die der Grieken en Romeinen eenigermate verschillend wezen; onze redenaars zullen zich, vooral in hunne uiterlijke voordragt, die sterke uitdrukking der hartstogten niet veröorloven mogen, welke de getuigenis van *Cicero** ons leert, dat bij

* *Cicero de Cl. Orat. Cap. 80°*. 'Ubi dolor, ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces & querelas solet. Nulla perturbatio animi, nulla corporis; frons non percussa, non femur, pedis, quod minimum est, nulla supplisio. Itaque tantum abfuit, ut inflammaret nostros animos; somnum isto loco vix tenebamus.' - [Uit Cicero's *Brutus. De claris oratoribus* (46 voor Chr.). Vertaling: 'Ik mis de woede. Ik mis de gedrevenheid waarmee je zo vaak zelfs sprakelozen tot praten en jammeren weet te brengen. Ik hoor geen emotie, ik zie geen emotie: geen klap voor het hoofd, niet op je dijbeen; zelfs stampvoeten kan er niet af. Kortom, je hebt zeker geen vonk op ons laten overspringen, integendeel, bij die passage vochten we tegen de slaap.' Met dank aan dr. H.-J. van Dam.]

de ouden gevorderd werd: dan, niet tegenstaande deze verschillende wijzigingen, overëenkomstig den minderen graad van levendigheid, aan ons volkskarakter, in vergelijking van dat der genoemde volken, eigen, zal echter het wezen der welsprekendheid bij ons eene even groote toejuiching, als bij de ouden, ontmoeten, en gevolgelijk door onze redenaars even zeer kunnen bewaard worden. -

Dan - 'zou ook onze taal voor de welsprekendheid geheel ongeschikt wezen, en elke pooging tot hare bevordering, uit dien hoofde, als vruchteloos en overtollig moeten beschouwd worden? zou het haar aan welluidendheid, bevalligen zwier en rijkdom van uitdrukkingen ontbreken? zou zij eene onbehagelijke stijfheid, eene vervelende eenvormigheid in de samenvoeging der woorden vorderen?' - Verre is het er af, Toehoorders, dat zoo ongunstige oordeelvellingen naar waarheid zijn zouden. Veeleer houde ik mij verzekerd, dat, wanneer alles in de schaal van een welwikkend oordeel gewogen wordt, zij ten voordeele van onze moedertaal zal overslaan. Hier zullen zij allen hunne stem tegen mij verheffen, die, gewoon op al het vaderlandsche met verachting neder te zien, het uitheemsche met eene onmatige toejuiching verëeren. - Dan gemakkelijk zal het mij, vertrouw ik, vallen, u, mijne geëerde Toehoorders, van wier billijkheid ik mij verzekerd houde, te overtuigen, dat deze tegenspraak alleen uit vooroordeel en onkunde haren oorsprong neemt. Wie uwer toch stemt niet ten vollen met mij in, dat overvloed van krachtige uitdrukkingen aan onze taal in geen deele kan ontzegd worden? - Om hierover rechtmatig en op goeden grond te oordeelen, behoort men geenszins met het gros onzer hedendaagsche schrijveren te rade te gaan, wier voortbrengsels, door eene zeldzame mengeling van oorspronkelijke en uitheemsche woorden en spreekwijzen, de duidelijkste kenmerken dragen van de verbastering, welke, door de veelvuldige lezing en vertaling van de schriften onzer Hoogduitsche naburen, sedert eenigen tijd in onze taal is doorgedrongen. Neen, Toehoorders, het zijn de werken van den beroemdsten onzer oude geschiedschrijveren, en sommigen van zijne tijdgenooten en voorgangers (om van lateren, die in hun voetspoor getreden zijn, en wier verdiensten ik in geen deele wil verdonkeren, niet te gewagen) het zijn deze, welke van den rijkdom onzer tale eene beslissende getuigenis opleveren. - Zij kunnen insgelijks strekken tot uitwissching van de blaam, haar aangewreven, als of zij van welluidendheid zou verstoken wezen. - Men moge al, met eenigen schijn van reden, beweren kunnen, (hoewel wij verre afzijn van zulks toe te staan) dat onze moederspraak voor de uitdrukking van zacht gevoel en levendigheid van beweging minder, dan andere talen, geschikt zij, geheel vruchteloos nogtans zou men haar het ontwijfelbaar voorrecht betwisten willen, van het achtbare en verhevene met deftigen tred te kunnen volgen. Even weinig behoeft zij voor vele anderen te wijken in behagelijke en met de natuur der zake overëenstemmende verscheidenheid van woordvoeging, gelijk de schriften der boven gemelde be-

vorderaars van den bloei onzer letterkunde overvloedig bewijzen. - Zoo meenen wij dan alles uit den weg geruimd te hebben, 't welk zoo uit de geëerdheid onzer natie, als de gesteldheid van onze moedersprake met eenigen schijn zou kunnen aangevoerd worden, om het nut eener inrichting te verdonkeren, welke de aankweking der verhevenste van alle kunsten ten doelwit heeft. -

Luttel voordeels echter zou men zich daarvan beloven mogen, ware niet in ons Vaderland een veld geöpend, waarop de welsprekendheid hare werkingen met vrucht en luister kunne ten toon spreiden. - Immers zal deze heerlijke begaafdheid geheel in de duisternis begraven blijven onder een volk, bij 't welk geene instellingen plaats grijpen, geschikt om dezelve aan het licht te brengen. - Dan verre is het er af, mijne Toehoorders, dat zulks op ons Vaderland zou kunnen toegepast worden. Zonder van andere oefenscholen der welsprekendheid te gewagen, zal ik alleen van de zoodanigen melding maken, waarop zij door hare werkingen der maatschappij gewigtige diensten bewijzen kan. Onder deze trekken in de eerste plaats de rechtsplegingen onze aandacht tot zich. Het is aan niemand uwer onbekend, dat zij aldaar, als op haar grondgebied, bij Grieken en Romeinen op de luisterrijkste wijze geheerscht heeft. Getuigen hier van zijn zoo velen der uitmuntendste kunstgewrochten van eenen DEMOSTHENES en CICERO, welke de eenparige uitspraak van alle eeuwen voor echte voorbeelden van welsprekendheid verklaard heeft. - En wie twijfelt, of zij ook thans den gerechtelijken redenaar de uitnemendste diensten bewijzen kunne, wanneer de verdrukke onschuld hem om bescherming smeekt, of een natuurgenoot deszelfs bijstand ter beveiliging van dat gene, 't welk den mensch van alle goederen het dierbaarst is, ter beveiliging zijns levens inroept? Ik behoef u slechts aan onze meest beroemde rechtgeleerden, aan eenen SCHULTING, NOODT en BYNCKERSHOEK te herinneren, om u daarvan ten vollen te overtuigen. Mogt iemand mij hier te gemoet voeren, dat de kunst des redenaars, als schadelijk voor de handhaving des rechts, op het voorbeeld der Atheensche wetgeving, haar den achtbaren rechtbank der Areopagiten ontzeggende, uit den tempel van waarheid en gerechtigheid voor eeuwig moest verbannen worden, ik antwoorde, dat men de ware welsprekendheid geenszins behoort gelijk te stellen met die verachtelijke kunst, welke het volslagen gemis van bewijsredenen door eene ijdele woordenpraal zoekt te bedekken, en de goede trouw des rechters te verschalken, door zijne hartstogten en driften op eene listige wijze in het spel te brengen. Neen, Toehoorders: de ware welsprekendheid legt zich voornamelijk toe, om het verstand des rechters te overtuigen; zij tracht daarbij, wel is waar, zijn hart te roeren, doch alleen met het loffelijk doelwit, om die zelfde vurige deelneming voor de zaak der onschuld en rechtvaardigheid, welke haar bezielt en verlevendigt, insgelijks bij hem op te wekken. Zij was het, welke een' onschuldigen Milo tegen de aanvallen van eenen snoonen Clodius verdedigde; zij was het, welke, nog in

onzen leeftijd, de goede zaak van eenen achtenswaardigen en op het gruwzaamst mishandelden Calas voor de oogen van het gantsche deelnemend Europa in een helder daglicht stelde.-

Niet minder heilzaam en schitterend, dan in de pleitzaal, is de heerschappij, welke de welsprekendheid in ons Vaderland op de openbare leerstoelen van Godsdienst en deugd kan voeren. Het zij wij acht geven op de voortreffelijkheid en het gewigt der zaken, welke aldaar verhandeld worden, het zij wij het groote doeleinde in aanmerking nemen, welks bereiking de geestelijke redenaar zich moet voorstellen, alles overtuigt ons dat hier de rechte plaats is, waar de welsprekendheid moet en, met gewenscht gevolg, kan werkzaam wezen. - Of zijn niet de onderwerpen, met welke de leeraar van den eerbiedwaardigsten en beminnelijksten Godsdienst zijne toehoorders bezig houdt, uit hunnen aard ten hoogsten geschikt, om zijne voordragt tot den achtbaren stijl eener mannelijke welsprekendheid op te voeren? Kan men zich iets onbetamelijker voorstellen, dan dat derzelver eigene luister door eene slordige bekleeding verdonkerd worde? De geestelijke redenaar eindelijk moet niet alleen op verlichting des verstands, maar bovenal op roering des harten en inprenting van edele gevoelens en neigingen bedacht wezen; hij moet zijnen toehoorders niet slechts koele hoogachting, maar vurige liefde voor de deugd, niet slechts afkeer van de ondeugd, maar een' onverzoenlijken haat tegen dezelve inboezemen. En hoe kan hij aan deze verhevene en hoogst belangrijke verpligting voldoen, ten zij de ware welsprekendheid hem ten dienste sta met dat grootsch en wonderbaar vermogen, waar door zij de menschelijke gemoederen naar haren wil weet te buigen, en beurtelings de aandoeningen van liefde en afkeer in dezelve op te wekken? - Ik zou hierbij langer stil staan, meende ik niet, dat elke pooging, om het gezegde nader aan te dringen, uwe inzichten zoo wel als goeden smaak zou beledigen. Liever derhalven zal ik uwe aandacht vestigen op dat luisterrijk tooneel, 't welk het herstel van de eeuwige en oorspronkelijke rechten der menschheid, de bevestiging der burgerlijke vrijheid in ons Vaderland voor de welsprekendheid geöpend heeft. Niemand uwer zal in de geschiedenis een zoo volslagen vreemdeling wezen, dat het hem onbekend zij, hoe deze voortreffelijke kunst in vrije staten steeds op het heerlijkst gebloeid hebbe. Athene bukte nog niet onder den schepter van eenen binnen- of buitenlandschen overheerscher, toen het zich beroemen kon op een' DEMOSTHENES, het voorwerp der eenparige toejuicing van alle volgende eeuwen. Ook de vermaardste redenaars van het aloude Rome, met name CICERO, die den luister zijner voorgangeren heeft uitgedoofd, even als de glans der zonne dien der overige hemellichten, bloeiden allen voor dat onteerend tijdperk, waarin de Romeinsche geschiedenis ons niets dan de schaduw van een vrij gemeenebest vertoont. Ja, Toehoorders, de welsprekendheid is met de burgerlijke vrijheid zoo naauw verëenigd, dat, indien de eerste al zonder de laatste eenig aanwezig hebben kan, zij althans hare werkingen nergens

heerlijker zal ten toon spreiden, dan waar zij door de weldadige stralen der vrijheid gekweekt en gekoesterd wordt. - Daar toch wordt de menschelijke geest door geene slaafsche boeijen in zijne verhevene vlugt belemmerd; daar wordt dat edel vuur, 't welk de voedster der welsprekendheid is, door vrees en onderdrukking geenszins gedoofd en uitgebluscht. Inzonderheid zijn de vergaderzalen, waarin een vrij volk of deszelfs Vertegenwoordigers in het openbaar over de gewigtigste belangen van den staat raadplegen, de beste kweekscholen der welsprekendheid. Was het niet in dergelijke raadsvergaderingen, dat de straks genoemde doorluchtige redenaars der oudheid de grootste meesterstukken van hun onnavolgbaar vernuft voortbragten? En (om van latere tijden een bewijs te ontleenen) hoe vele voorbeelden levert niet de geschiedenis der jongste staatsomwenteling in Frankrijk op van mannen, die, in den loop hunner staatkundige werkzaamheden, de schitterendste blijken dezer heerlijke begaafdheid aan den dag gelegd hebben? Ik zal, tot staving van het gezegde, uit eene groote meenigte, mij alleen op het voorbeeld van den uitmuntenden MIRABEAU beroepen, een' man, die, volgens het oordeel van bevoegde rechters, zich den eernaam van den Franschen Demosthenes heeft waardig gemaakt. Even zeker als het is, dat de welsprekendheid onder de invloeden van een' vrijen regeringsvorm het weligst bloeit, even onloochenbaar is het, dat die bloei doorgaans tot een' aanmerkelijken zegen voor de zaak der vrijheid gestrekt heeft. Dit gevoelen heeft, wel is waar, ten allen tijde een groot aantal van bestrijders gevonden; dan die tegenstand ontleent zijne sterkte eeniglijk van de eenzijdige vermelding van het kwaad, door het misbruik dezer edele gave somwijlen voortgebracht. En wie weet niet, dat geen ding, hoe heilzaam en eerwaardig op zich zelve, van misbruik ooit geheel ontheven was? Op grond dezer bedenkingen, durve ik, overtuigd van de onpartijdige billijkheid mijner Toehoorders, alle verdere poogingen, ter afkeering van de magtelooze pijlen dier bestrijders, gerustelijk als overtollig achter laten. - De toepassing van het gezegde op ons Vaderland, 't welk, op den doorluchtigen voorgang van het verzusterd Fransch Gemeenebest, aan Europa het voorbeeld geven zal van eene staatsinrichting, op de eeuwige en onveranderlijke rechten van den mensch en burger gegrondvest, is zoo gereed, dat ieder dezelve buiten twijfel reeds gemaakt zal hebben.

Het tot hiertoe voorgedragene, mijne Toehoorders (om hetzelve aan het eigenlijke oogmerk mijner redevoeringe dienstbaar te maken) pleit, zo ik mij niet bedriege, op het nadrukkelijkst voor de nuttigheid eener inrichting, welke strekken moet, om onze landgenooten tot welsprekendheid op te leiden. Ik mag echter de op mij genomene taak geenszins voor afgedaan houden, alvorens ik u beknoptelijk mijne denkbeelden zal ontwikkeld hebben aangaande den weg, welke ter bereiking van het aangewezen doeleinde behoort ingeslagen te worden. Vergunt mij daartoe nog voor eenige oogenblikken uwe toegenegene aandacht.

Ik twijfel geenszins, of gij zult mij gereedelijk toestemmen, dat de bevordering van de kennis en beoefening onzer moedertale een der eerste en gewichtigste takken van het openbaar onderwijs in de Nederduitsche welsprekendheid zal moeten uitmaken. - Immers heeft het geen bewijs noodig, dat eene grondige en uitgebreide taalkennis in de eerste plaats gevorderd wordt in hem, die het zij als schrijver of redenaar met eenigen glans zal te voorschijn treden. - De gedachten zijn buiten twijfel de ziel en het wezen der welsprekendheid; dan hoe voortreffelijk en verheven deze ook zijn mogen, zal echter hare waarde geenszins met vollen luister uitblinken, ten zij ze niet slechts op eene verstaanbare wijze aan anderen medegedeeld, maar ook met zwier, bevalligheid, en nadruk voorgedragen worden. - Dan zou hiertoe die mate van taalkennis voldoende wezen, welke door het dagelijksch gebruik en eene niet geheel onöplettende lezing van Nederduitsche schrijveren allen eenigszins geöfenden eigen is? Ik behoef, ter wederlegging hiervan, mij alleen op de ervarenis te beroepen. Deze toch leert ons door vele voorbeelden, dat eene schandelijke onkunde aan de eerste grondregelen, maar vooral aan de kracht en uitgebreidheid onzer tale niet alleen bij ongeletterden, maar ook bij beminnaars der wetenschappen heerscht. - Behalven het gebrekkige (om geene sterkere uitdrukking te bezigen) van het onderwijs, 't welk de aankomende jeugd ontvangt, moet de helaas! te algemeene verwaarloozing van de uitmuntende voortbrengselen onzer oudste schrijveren buiten twijfel als de voorname oorzaak dier onkunde worden aangemerkt. Werden deze naar eisch gewaardeerd en beöfend, men zou bij velen onzer hedendaagsche schrijveren niet eene zoo groote meenigte van woorden en uitdrukkingen aantreffen, welke uit een' uitheemschen stam zijn voortgesproten; men zou op onze rijke en nadrukkelijke taal geenszins die onverdiende blaam van armoede en krompenheid werpen, welke haar door onwetendheid niet zelden wordt aangewreven. - Het onderwijs der tale, maar bovenal de herstelling van de eer en het gezag der Ouden, de ontvonking van den verdoofden ijve, om de gewrochten van hun vernuft te beöfenen, en daaruit eenen rijken schat van krachtige woorden en uitdrukkingen te verzamelen, zal derhalven, mijns oordeels, de eerste en voorname taak zijn van hem, die ter bekleeding van het nieuwe Leeraar-ambt geroepen, aan de verpligtingen, hem daardoor opgelegd, naar eisch wenscht te beäntwoorden. Hier door zal hij de steeds voortkruipende verbastering onzer moedersprake krachtdadig moeten tegen gaan, en aan dezelve paal en perk trachten te stellen; hier door zal hij de zuivere bronnen moeten openen, uit welke de kennis der Nederduitsche tale geschept moet worden, om alzo haren oorspronkelijken rijkdom en achtbaarheid ten vollen te doen uitblinken. - Denkt echter niet, mijne Toehoorders, dat ik hiermede het oogmerk dezer inrichtinge volkomen bereikt achte. Hoe onontbeerlijk eene naauwkeurige en uitgebreide taalkennis voor de welsprekendheid ook zijn moge, hoe groot eenen invloed de eerste ook op de bevordering der laatste hebbe,

is zij echter op zich zelve niet genoegzaam, om de voortreffelijkste van alle begaafdheden voort te brengen, voor zooverre die door oefening en wetenschap aangekweekt en verkregen kan worden. Hiertoe wordt bovendien vereischt, dat het ontluikend vernuft eene heilzame richting bekome, de smaak gezuiverd en gevormd worde door de kennis en betrachtting dier regelen en voorschriften, welke schrandere mannen, door de fakkel eener gezonde oordeelkunde voorgelicht, uit de schriften der beroemdste redenaren bij een gebragt hebben. - Er zijn er, wel is waar, die deze regelen als zoovele boeijen willen aangemerkt hebben, waaraan het vernuft op eene slaafsche wijze gekluisterd wordt. Doch wie uwer zal zulks toepassen op die voorschriften der kunst, welke, verre van willekeurigheid, op eene aandachtige beschouwing der menschelijke nature en de onveranderlijke regelen van goeden smaak gegrond zijn? - Dan terwijl gij deze voorschriften met mij naar verdienste op prijs stelt, zult gij mij tevens gereedelijk toestemmen, dat de lezing en beoefening dier voortbrengselen van het menschelijk vernuft, welke, als echte voorbeelden van welsprekendheid, steeds eene eenparige toejuiching verwierven, voor hare bevordering nog oneindig dienstiger en belangrijker geächt moet worden. Het is voor den leerling in de schilderkunst buiten twijfel volstrekt noodzakelijk te weten, hoe hij het licht en de schaduw behoore af te wisselen, welk eene evenredigheid hij, in de afbeelding van een menschelijk ligchaam, tusschen de onderscheidene deelen bewaren moete; dan, hoe onontbeerlijk de kennis van dit en alles, 't welk verder tot het bespiegelend gedeelte zijner kunst behoort, voor hem ook zijn moge, wie echter zal twijfelen, dat de beschouwing en navolging der meesterachtige kunstgewrochten van eenen Raphaël, Correggio, Rembrand en andere wijdberoemde schilders ten krachtigsten zal medewerken om hem eenen hooger trap van volmaaktheid in zijne kunst te doen bereiken? Even eens moet hij, die in de welsprekendheid zich tot eenige aanmerkelijke hoogte wenscht te verheffen, bovenal niet verwaarloozen, door eene herhaalde lezing en beoefening van de schriften der uitstekendste voorgangeren, zich hunnen geest eigen te maken, en tot hunne navolging in staat te stellen. Dan wie zijn het, aan wien de onveranderlijke uitspraak van het gezond verstand en de ware beschaafdheid, in de loopbane der schoone kunsten en wetenschappen, den lauwerkrans heeft toegewezen, en die gevolgelijk, als de voortreffelijkste leidlieden op deze roemrijke loopbane, verdienen nagestreefd te worden? - Ik durf hierop gerustelijk, in uwer aller naam, antwoorden, dat deze verhevene eer aan de doorluchtigste vernuften van het oude Griekenland en Rome, als hun onbetwistbaar eigendom, toebehoort. Hunne voortbrengsels zijn, buiten tegenspraak, te houden voor de eenige onvervalschte bronnen van goeden smaak, voor de volmaakste voorbeelden eener even krachtige, als schitterende welsprekendheid; en naar mate dezelve meer op hunnen vollen prijs gewaardeerd en met meerder oordeel en vlijt beoefend worden, naar die mate ook zal de ware beschaafd-

heid algemeener veld winnen, en de bloei der schoone kunsten en wetenschappen meer en meer toenemen. Is het niet aan derzelve beoefening, dat ons werelddeel zijne verheffing uit dien staat van onkunde en barbaarschheid te danken heeft, waarin het, voor weinige eeuwen, verzonken lag, en waarin het grootelijks te duchten staat, dat hetzelve, bij eene geheele verwaarloozing der Grieksche en Romeinsche geleerdheid, andermaal zou verzinken? Dan ik wil, zonder hierop langer stil te staan, mij liever tot de geschiedenis onzer vaderlandsche letterkunde bepalen. Ook onder ons werd de fakkel der verlichtinge aan het helderschijnend licht van Griekenland en Rome ontstoken. Om niet te gewagen van eenen ERASMUS, de beide HEINSIUSSEN, en meer andere beroemde mannen in het rijk der wetenschappen, die, bestraald door dat glansrijk licht, de Romeinsche welsprekendheid op vaderlandschen grond hebben aangekweekt, wien uwer is het onbekend, dat de aanzienlijkste opbouwers van onze letterkunde de beschaving en volmaking hunner uitmuntende geestvermogens aan het onderwijs, in de schole der Ouden ontvangen, verschuldigd zijn? - In die schole toch (om slechts twee te noemen) hebben zich een DE GROOT en HOOFT, onsterffelijke namen in de jaarboeken van Neêrlands letterkundige geschiedenis, voornamelijk, zo niet geheel, gevormd. - Van daar die mannelijke kracht van taal, die bondige en onopgesmukte welsprekendheid, welke iederen onbevooroordeelden en kunstkeurigen lezer hunner schriften in verrukking opgetogen en zijne aandacht aan dezelve als geboeid houden. - Bij de genoemden zou ik velen van vroegeren en lateren tijd voegen kunnen, die met hun een' gelijken tred gehouden hebben. Doch hunne namen zijn aan elken beminnaar der wetenschappen te over bekend, dan dat het noodig zij, dezelve hier te melden. Liefde tot de waarheid echter vordert van mij de erkenenis, dat latere tijdperken min vruchtbaar zijn geweest in mannen, wier voortbrengsels zich, even zeer als die der voorgenoemden, door achtbare bondigheid en edele eenvoudigheid aanprijzen. - Zij, die aan weidsche woordenpraal en schitterenden tooi zich vergapen, zullen, om het gezegde, mij waarschijnlijk van partijdigheid beschuldigen, en den voorrang, aan onze vroegere schrijvers toegekend, voor weinig, of geheel niet verdiend houden. Hunne beknoptheid zullen zij duisterheid, hunne bondigheid hardheid, hunne eenvoudigheid schraalheid noemen. De hedendaagsche wijdlustigheid, niet zelden veel woorden, luttel zaaks bevattende, zal daarentegen den naam van vloeibaarheid, bevalligheid en rijkdom dragen. - Die aldus oordeelen, leggen, mijns achtens, ten duidelijksten aan den dag, dat zij, besmet door het heerschend smaakbederf, de ware van de valsche welsprekendheid niet weten te onderscheiden. De laatste toch verschilt van de eerste evenveel, als de verwijfde, en met blinkende, doch voor den krijg weinig geschikte wapenen toegeruste kampvechter van den moedigen krijgsman, in wiens oog een edel heldenvuur schittert, en wiens wapenen niet slechts eenen onweerbaren glans afkaatsen, maar tevens allen geschikt zijn,

om den vijand wisse wonden toe te brengen. - Elk bevoegd en onzijdig rechter, hoe zeer aan de onloochenbare verdiensten van sommige uitstekende vernuften hartelijk hulde doende, zal, geloof ik, erkennen, dat het eerste afbeeldsel veelmeer dan het laatste passende is op die woordenrijke en opgesmukte, maar zwakke en krachteloze welsprekendheid, welke in onze dagen door velen grootelijks wordt toegejuichd. - En aan welke andere oorzaak moet deze verbastering voornamelijk worden toegeschreven, dan aan de hoe langs zoo algemeener afwijking van het spoor, 't welk onze verdienstelijke voorvaders met zoo veel roems betreden hebben? - Deze stelden zich de doorluchtigste vernuften van Griekenland en Rome ter navolginge voor; bij hen zochten zij onderricht in die Goddelijke kunst, welke zich eene onwederstaanbare heerschappij over de menschelijke gemoederen weet te verwerven; met derzelve schoonheden versierden zij op eene oordeelkundige wijze hunne eigene tafereelen. - Dan hoe weinigen slaan thans dezen weg in, welke alleen hen tot de ware welsprekendheid kan leiden? - Hoe weinigen hebben in de schriften van eenen Homerus en Demosthenes, van eenen Cicero en Livius eene grootere bedrevenheid, dan voor zooverre het onderwijs hunner leermeesteren hen, in den loop van hunne letteroefeningen, daarmede bekend maakte? - Hoe weinigen zijn er, die, gedreven door het bezef, dat de Ouden alleen de zekere gidsen op de bane des roems zijn, en ontvonkt door eene loffelijke eerezucht, om, zoo veel mogelijk, tot hunne grootheid te naderen, met de meesterstukken van hunnen, alles overtreffenden, geest, door eene herhaalde lezing en aandachtige beoefening gemeenzaam zoeken te worden? En worden niet, helaas! de eigene vruchten van den vaderlandschen grond door velen geheel voorbij gezien, ja met minachting vertreden? worden niet de opgetooide, maar ziellooze voortbrengselen van eenen even winderigen als bekrompenen geest somwijlen met graagte gelezen en met luide toejuichingen verëerd, terwijl de schriften van eenen HOOFT en andere Nederlandsche mannen nauwelijks meer dan bij name bekend zijn? - Het geschetste tafereel is zeker niet vleijend voor onze landgenooten, en gaarne zou ik mij de overdrevenheid van deszelfs trekken bondiglijk zien aangewezen. Doch het is helaas! maar al te zeker, dat de ware gedaante der zake daarin met geene te sterke kleuren is afgemaakt. - Zal derhalven door deze inrichting de onvervalschte smaak voor het schoone en verhevene aangekweekt, de ware welsprekendheid bevorderd worden, dan voorwaar is, ter bereiking van dit grootsche doeleinde, niets noodzakelijker, dan dat de verflaauwde ijver voor de beoefening der Grieksche en Latijnsche letterkunde door alle dienstige middelen aangewakkerd, en het gezag onzer, met recht, beroemde voorvaderen hersteld worde. Hier door alleen zal de Vorstin der wetenschappen zich in Nederland eene duurzamen tempel gesticht zien: hierdoor alleen zal zij haar verwonderenswaardig vermogen in onze pleitzalen, op onze openbare leerstoelen van Godsdienst en goede zeden, en bovenal in de achtbare vergade-

ringen onzer Vertegenwoordigers op het heerlijkst ten toon spreiden, en der onschuld tot een' veiligen toeverlaat, der deugd tot eene weldadige schutsvrouw, der vrijheid tot een onwinbaar bolwerk verstrekken.-

Hiermede geloove ik mijne taak afgewerkt en het nut zoowel als den waren aard van het openbaar onderwijs in de Nederduitsche welsprekendheid in het licht gesteld te hebben. Ik zou derhalven hier mijne redevoering eindigen, ware het niet, dat de plegtigheid van dezen dag, maar meer nog het gevoel van dankbaarheid, waarvan mijne ziel doordrongen is, mij noopten, in de eerste plaats mijne redenen tot u te wenden, *Achtbare Bezorgers dezer doorluchtige Hooge Schole*, wier gunstrijke en verëerende uitspraak mij ter mededeeling van het gemelde onderwijs geroepen heeft. - Ik wil geenszins ontveinzen, dat dit blijk van vertrouwen, mij gegeven door mannen, wier kunde en verdiensten verre boven mijnen lof verheven zijn, mijne ziel met de aangenaamste en streelendste gewaarwordingen vervult. - Doch aan den anderen kant doet deze zelfde bedenking de veröntrustende gedachte bij mij opkomen, van aan de verwachtingen, omtrent mij opgevat, niet te zullen beäntwoorden. Mijne geringe vermogens en kundigheden in de weegschaal stellende tegen het gewigt der bedieninge, mij opgedragen, en staroogende op den luister dezer doorluchtige Hooge Schole, aan welke de geleerdste en beroemdste mannen van Europa ten allen tijde tot sieraad verstrekt hebben, en nog heden verstrekken, kan ik ter naauwer nood mij zelven vrijspreken van vermetelheid in de aanvaardinge van een ambt, 't welk, hoe schitterender deszelfs glans is, des te meer eenen man vordert, in staat, om door zijne verdiensten en bekwaamheden daaraan nieuwen luister bij te zetten. Dan de opbeurende gedachte, dat gij van den jongeling niet de kunde van den in jaren gevorderden man eischen zult, de hoop, van door aanhoudenden ijver en werkzaamheid mij het nog ontbrekende te zullen verwerven, richten mijn' gezonkenen moed wederom op, en doen mij met eene opgeruimde zielsgesteldheid de mij geöpenbaarde loopbane intreden. - U intusschen, achtingswaardige Handhavers van de belangen dezer Hooge Schole! u breng ik den hartelijksten dank toe voor het vertrouwen, waarmede gij mij verëerd hebt, en bevele mij, ten ernstigsten, in uwe voortdurende vriendschap en bescherming, terwijl ik u gerustelijk belove, mijne uiterste poogingen te zullen aanwenden, om mijne dankbaarheid door mijn gedrag te doen uitblinken, en tot opbouw dezer Hooge Schole, naar mijn gering vermogen, ook iets toe te brengen. Mogten uwe loffelijke werkzaamheden, daartoe ingericht, steeds met een gelukkigen uitslag bekroond worden! Mogt het Vaderland, door vele uitnemende diensten reeds ten duursten aan u verpligt, zoo dikwerf het u roept, den zegen genieten, van zijne belangen door u te zien behartigen en onderschragen! Mogt hetzelfde door de koesterende stralen der opdagende vredeszon eerlang ten vollen beschenen en verkwikt worden! God geve, dat deze mijne hartelijke wenschen en daarin de vurige

bede aller braven vervuld worden, en vrede en voorspoed uw bestendig erfdeel op aarde zijn mogen!

Tot u wende ik thans mijne aanspraak, *Hoogleeraren in verschillende wetenschappen!* die door den roem uwer geleerdheid dezer Hooge Schole den grootsten luister bijzet. Geenszins had ik mij durven voorstellen, van immer u van dit spreekgestoelte te zullen begroeten; en thans ben ik in de daad in het onzekere, of ik meerdere redenen hebbe, om mij zelven met deze onverwachte eer geluk te wenschen, dan om mij te beklagen over mijne onwaarde, om met mannen van zoo onloochenbare verdiensten en bekwaamheden aan dezelfde Hooge Schole het Hoogleeraar-ambt te bekleeden. - Dit intusschen kan ik u, uit grond mijns harten, verzekeren, dat die gelijkstelling mij nimmer den eerbied zal doen uit het oog verliezen, dien uwe meerdere jaren en kundigheden billijker wijze van mij vorderen. - Met zulke gevoelens beziel, zal ik mij ten allen tijde bereid toonen, om met erkentelijkheid van uwe grootere kunde en verlichting voordeel te trekken; gelijk ik wederkeerig van u hope en verwacht, dat gij mij uwe goede diensten en hooggeschatte vriendschap niet onthouden zult, om welke ik u met den meesten ernst verzoeken, en welke ik trachten zal, mij door mijn gedrag waardig te maken. U inzonderheid, achtenswaardige RUHNKENIUS, u verzoek ik op het dringendst, om de rijke schatkamers uwer geleerdheid en ondervindinge voor mij te willen openen, en mij met uwe vaderlijke vriendschap te vereeren. Gij doorziet zelf wel ten klaarsten, hoe naauw de verwantschap zij dier takken van beschaafdheid, welke onderwijs aan ons is toevertrouwd; en uwe bekende bereidwilligheid, om den bloei der wetenschappen, door alle middelen, in uwe hand staande, te bevorderen, doet mij met grond vertrouwen, dat gij niet aarzelen zult, aan mijne vurige wenschen te voldoen. Gij kunt verzekerd zijn, van, ten allen tijde, in mij niet slechts den oprechten hoogachter van uwe, boven allen lof verhevene, verdiensten, maar ook den leezamen en dankbaren opvolger van uwe vaderlijke lessen en raadgevingen te zullen aantreffen. Vergunt mij, ten besluite, over u en uwe verdere geëerde Ambtgenooten dezen hartelijken wensch uit te boezemen! Dat 's-Hemels zegen over alle uwe werkzaamheden in eene ruime mate worde uitgestort, en gezondheid en welvaart uw leven en dat van alle de uwen bestendig vervrolijken!

Alvorens ik dit gestoelte verlaat, moet ik u nog aanspreken, *geliefde Jongelingschap!* op welke mannelijke rijpheid het Vaderland zijne hoop gevestigd houdt. Het voorgedragene leert u, wat gij van het onderwijs in de Nederduitsche welsprekendheid, wel ingericht, te wachten hebt, en stelt u in staat, om over deszelfs belangrijkheid een rechtmatig oordeel te vellen. Geenszins twijfel ik, of gij allen zult het overgroot gewigt daarvan op het levendigst bezeffen. Van u inzonderheid durf ik zulks vaststellen, die u tot leeraars van den redelijksten en beminnenswaardigsten Godsdienst, of tot handhavers des rechts en verdedigers der onschuld voorbereidt. Wilt gij,

door het bezef dier belangrijkheid gedreven, mij tot uwen voorganger, of liever tot uwen medestrevter op de roemrijke bane, tot de ware welsprekendheid geleidende, aannemen, ik zal met al mijn vermogen trachten, u den rechten weg derwaards aan te wijzen, deszelfs volle bekoorlijkheden voor u ten toon te spreiden, deszelfs oneffenheden, zoo veel in mij is, te slechten; ik zal bovenal trachten, u door mijne handelwijze te overtuigen, dat ik, schoon in kunde en bekwaamheden met uwe overige leermeesteren geenszins gelijkstaande, in hartelijke vriendschap jegens u, in bereidwilligheid, om u van dienst te zijn, voor geen' hunner behoefte te wijken. De vermelding der oneffenheden, op den aangewezenen weg voorkomende, zal, vertrouwd ik, niet in staat zijn, u van deszelfs betreding af te schrikken. Eigene ervarenis toch, gevoegd bij de getuigenis van mannen van beproefde wetenschap en ondervinding, heeft u voorzeker reeds geleerd, dat het pad, op den tempel van waren en onvergankelijken roem uitlopende, met doornen zoo wel, als roozen bezaaid is; maar gij weet tevens, hoe heerlijk, hoe onwaardeerbaar eene belooning hem bereid zij, die, met onvermoeiden ijver, op dit pad ten einde toe volhardt. - Geldt het gezegde omtrent alle wetenschappen in 't gemeen, het kan voorwaar op geene met meer rechts, dan op de welsprekendheid, toegepast worden. Hier toch heeft, in de oefening, het aangename en bevallige zeer verre de overhand boven het verdrietige en onbehagelijke; hier mag men zich van zijnen arbeid de uitnemendste, de overvloedigste vruchten voorstellen. - Dat dit vooruitzicht u tot eenen krachtigen prikkel strekke, om, door aanhoudende werkzaamheid, u deze luisterrijkste van alle begaafdheden eigen te maken. Doch ik gevoel, dat ik, door aansporingen, uwe edele eerezucht, uwen loffelijken ijver zou beleedigen, en eindig daarom liever met den hartelijken wensch, dat het nimmer dezer Hooge Schole aan waardige instandhouders harer vermaardheid, der wetenschappen aan ijverige beschermers, en kundige beoefenaars, den Vaderlande aan verdienstelijke burgers, aan rechtgeëarde handhavers zijner belangen, ontbreken moge!

IK HEB GEZEGD.

silhouet van Matthijs Siegenbeek, 1845. (Collectie Academisch Historisch Museum, Leiden.)